

SARKADY SÁNDOR

KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ 75. születésnapjára

Dr. Kovács József László irodalomtörténész, nyugalmazott egyetemi tanár, professzor emeritus 75 éves. Tisztelettel és szeretettel köszöntjük a soproni születésű tudóst, a város kulturális felemelésének régi elkötelezettjét, aki a Zsámbéki Főiskolán, a Miskolci Tudományegyetemen és a pesti Károli Gáspár Egyetemen nemzedékeket nevelt a magyar és német irodalom szeretetére.

Impozáns életműve a hazai késő reneszánsz és a magyar-német irodalomtörténeti kapcsolatok kutatása során teljesedett ki.

1972-ben *Lackner Kristóf és kora* című monográfiájával nyerte el az irodalomtudományok kandidátusa címet. Korszakos jelentőségű munkájának javított és bővített kiadása a közelmúltban jelent meg.

2003-ban publikálta *A Soproni Parnasszus* című kötetét, amelyben a kezdetektől napjainkig – a Soproni Virágénektől a VÁRhelyig – több mint hét évszázadon át követi nyomon a város irodalmi életének történetét, főbb fejlődésvonulatait. Nézőpontja igényes és komplex: az itt élt – vagy valamiképpen idekötődő – alkotók munkásságát nem elszigetelten, hanem a nemzeti irodalom történetének főbb csomópontjaihoz kapcsolva tárgyalja, úgy hogy közben rálátást nyújt az európai irodalom szellemi áramlataira is.

A szülőföld nem enged (2002) című gyűjteményes esszékötetében irodalom- és művelődéstörténeti tanulmányok gazdag sorával tesz hitet a felnevelő szülőváros és a városkörnyék örök értékei mellett. Ő írt alapos kísérőtanulmányt a *Soproni ének* (2003) című antológiához is, hiteles keresztmetszetet adva a Soproni Fiatalok Művészeti Kollégiumának negyvenéves történetéről.

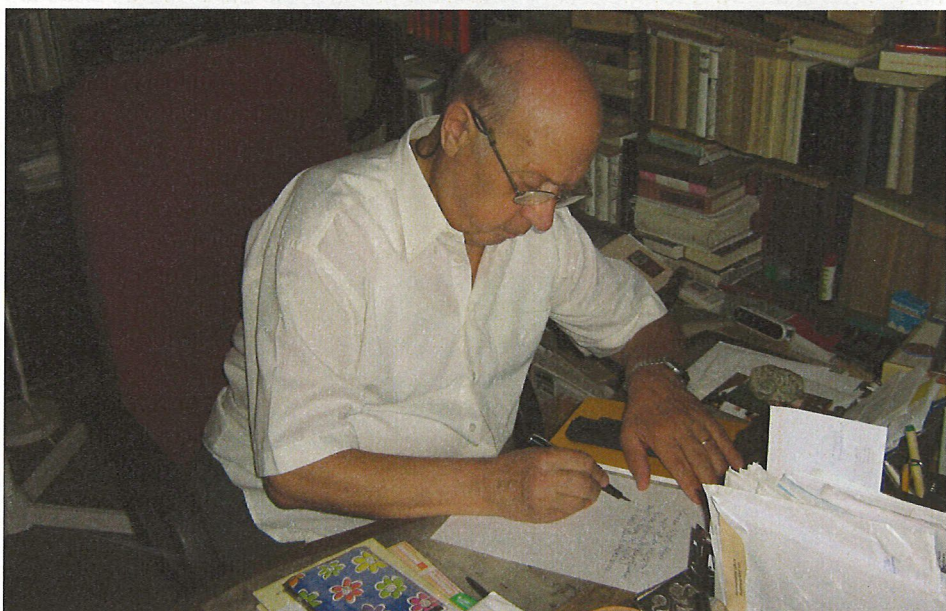
A kiemelt művek mellett szakkönyvek és forrásművek tucatját szerkesztette, illetve látta el bevezető tanulmánnyal vagy utószóval. A skála szélességét szemlélteti, hogy nevéhez fűződik a *Faut és Klein krónikák* bilingvis kiadása, csakúgy mint Östör József Tisza István-könyvének hazafias elkötelezettségű utószava. (Jelenleg – sok más mellett – a *Wohlmuth-* és a *Giviczer-féle naplók* sajtó alá rendezésén dolgozik.)

Közben 2002-ben közzétette – Balogh Andrással és Komáromi Sándorral – a *Fejezetek a magyarországi német irodalom történetéből* című nagymonográfiát.

Kovács József László felbecsülhetetlen szolgálatot tett „választott szülőföldjei”-nek is – Ráckevének és Budaörsnek –, részint mint múzeumalapító, részint mint az ottani helytörténetírás motorja. Nem hagyhatjuk megemlítés nélkül a *Duna vizén malom forog* című művét, melyben feleségével, dr. Paulovits Terézzel közösen dolgozta fel a ráckevei molnárcéh évszázadainak történetét, már csak azért sem, mert hitvese, ahogy Kovács József László maga vallja: „Mindenkor támaszom volt a tudo-

mányos munkában. Neki köszönhetem, hogy mindenkor foglalkozhattam azzal, amivel akartam.” (Milyen érdekes – szinte sorsszerű –, hogy ők ketten még a születésnapjukat is egy napon ünnepelhetik – október 22-én. Szép ünnepnapja lesz közös életüknek, ha a közeljövőben napvilágot lát közös művük, a „Budaörsi négykezes”: Paulovits Teréz válogatott néprajzi tanulmányainak és Kovács József László helytörténeti cikkeinek gyűjteményes kötete.)

A jubiláns professzor országos folyóiratokban megjelent tanulmányainak száma több százra rúg. Az elmúlt évtizedekben – mint hűségesen hazajáró soproni – rendszeresen tartott rendhagyó értékű előadásokat szülővárosa irodalmi múltjáról a TIT, illetve a Széchenyi István Városi Könyvtár ünnepi rendezvényein. Évekig volt a Soproni Szemle szerkesztőbizottsági tagja, szerkesztői munkájával jelenleg a VÁRhely és a Soproni Füzetek ügyét támogatja.

Dr. Kovács József Lászlót – az illyési megfogalmazás értelmében – európai ihletésű tudósnek kell tartanunk. Nem csak azért, mert imponálóan gazdag filológiai apparátusra támaszkodva értékeli és ítélezik, (miközben az írás legalább annyira olvasmányos, mint tudományos,) hanem elsősorban azért, mert a maga helyén és a maga idejében végezte el azt a feladatot, amit senki más nem végezhetett el helyette. Senki más, mert rajta kívül senki másban nem volt meg az a szaktudás, az az alázat és kitartó szorgalom, ami ehhez a munkához kellett, s ami ráadásul benne a szülőváros olthatatlan szeretetével párosult. A soproni polgár identitástudatának hatékony előmozdítója és fejlesztője az ő helyi gyökerekből táplálkozó, de európai látókörre nevelő irodalomtörténeti munkássága.

Isten éltesse Professzor Urat jó egészségben, friss munkakedvben – hitvese, gyermekei és unokái körében!

SOPRONI ARCOK

VINKLER BÁLINT

Fél évszázad a város szolgálatában.
Ünnepi interjú Kovács József László
75. születésnapjára

Tanár Úr 1951-ben, 19 évesen hagyta el szülőföldjét, amikor egyetemre ment Budapestre. Hogyan emlékszik vissza gyermekkorára és az akkori Sopronra?

Édesanyám, Forstner Rozália, külvárosi poncichter lány volt, apám, id. Kovács József pedig Vas megyei parasztgyerek, a Seltenhofer harangöntőde munkása. Amikor összeházasodtak, édesapám a legelőkelőbb soproni diákotthonban, a Szent Imre Kollégiumban lett gépházvezető, míg anyám, aki a varrónői szakmát tanulta, a Kollégium fehérnemű-raktárában a gyerekek holmiját javítgatta. Hároméves sem voltam, amikor apám meghalt egy széngázmérgezés ellen folytatott küzdelemben. Kigyulladt a brikett a kollégium kazánházában, és az épületben már mintegy húsz gimnazista feküdt ájul-tan, amikor apámat odahívták. Eloltotta a tüzet, a gyerekeket is sikerült kimenekíteni, szegény apám viszont széngáz-mérgezést kapott. Ha Sopronban vagyok és a Széchenyi téren az ún. „kétágú templom” előtt megállok, akkor mindig megghatódom: az apám ott halt meg a mentőautóban másfél órás mesterséges lélegeztetés után. Koszteritz József igazgató, írói nevén Koszter atya akkor megígérte anyámnak, hogy ha tehetséges leszek, később a bencés rend iskolájában taníttat.

A Szent Imre Kollégiumban, a Zrínyi utcában éltem a 10. életévemig, 1942-ig, amikor hadikórházzá alakították a kollégiumot. Gacs János kollégium-igazgató, egyébként akkor országgyűlési képviselő, szerzett özvegy édesanyámnak, egy-két utcával odébb a külvárosban egy szerény lakást. Édesanyám kiváltotta a női szabó ipart, újra varrónő lett, engem pedig fölvettek a Szent Asztrik Bencés Gimnáziumba.

Milyen nyelven beszélt gyermekkorában?

Sopron ekkor még valóban kétnyelvű város volt. Apám beszélt valamelyest németül is, anyám pedig a poncichter dialektust beszélte. Emellett persze magyarul beszéltek. Én gyermekkoromban gyakorlatilag meg sem szólaltam németül. Az 1940-es évek elején, amikor Sopronban is megalakult a Volksbund, az anyámat iskolai barátnői rá akarták venni, hogy írasson be a Volksbund iskolájába, amire ő nem volt hajlandó. Amikor a Hitler-Jugend gyerekek nyaranta Sopronban táboroztak, a poncichter kö-zül sokan látták őket vendégül. Főként azután, amikor Németországot már bombázták. Anyám egyes volt osztálytársai nehezményezték is, hogy miért nem teszi ki a „V”-t az ablakba, a victoriá-t, a német győzelem jelképét. Olyannyira haragudtak, hogy még az ablaküveget is betörték! Így fenyegették meg: „Nu wart, Rosl, majd pejön a Hitler” – mondták vegyes kétnyelvűséggel. Amikor a német csapatok Jugoszlávia felé vonultak át Sopronon 1941-ben és 1942-ben, aki túlzottan hangosan „Sieg heil”-t kiabált, azt mi, gyerekek, jól fenébe szúrtuk egy biztosítótűvel, majd elszaladtunk. Ha ezt ellenállásnak lehet nevezni, akkor így ellenálltunk. Végül 1944-ben Sopront is

megszállták a német csapatok. Akkor éppen Kossuth Lajos születésének évfordulójára emlékeztünk a gimnáziumban. Emlékszem, amit akkor a bencéseknél tanító énektanárunk, Radó Ferenc mondott: „Gyerekek, most nagyon hangosan kell énekelni a Himnuszt, mert itt vannak a német katonák!” Minket azután hamar ki is raktak a gimnázium épületből, mert hadikórházzá alakították át azt is, éppúgy mint korábban a Szent Imre Kollégiumot.

Kovács József László dolgozószobájában, 2007 augusztusában

Hogyan kerültek el a kitelepítést?

Saját házunk nem volt, és igazolni tudtuk, hogy édesanyám azt írta be az 1941-es népszámlálásnál, hogy magyar anyanyelvű és magyar nemzetiségű. Jóllehet nem volt magyar anyanyelvű. A „Beszél-e németül?” kérdésre pedig nem válaszolt, ha jól emlékszem, valami vonalat tett oda. Én viszont 1946-ban tüntetve elkezdtem németül beszélni. Tiltakoztam az ellen, hogy az elemi iskolás osztálytársaimat kitelepítő vonatra rakták. Hangosan és feltűnően beszéltem a poncichter dialektust, amikor ez nem volt érdem! Ez a tiltakozás egyik emberi formája lehetett számomra. Nálunk a családban egyébként nem telepítettek ki senkit. Keresztapám, Forstner József postás volt, a népszámlálás idején éppen katonáskodott. Keresztanyám, Forstner Paula, bába volt, ő

is magyar nemzetiségűnek vallotta magát. A Márta-nővéreknél dolgozott Budapesten a Rókus kórházban. Ez eleve kijelölte számára a magyar nemzetiségi meggyőződést.

Kikre gondol vissza halálával az akkori időkből?

Mindenekelőtt két emberre. Szegények voltunk, ezért 1946-47-ben anyám ki akart venni a gimnáziumból azzal az indokkal, hogy ha apám kovácsmester volt, tanuljam ki én is a kovács szakmát. Erre osztályfőnököm, dr. Pálos Ferenc, felkereste a mi külvárosi szoba-konyhas lakásunkat, és azt mondta: „Kedves Kovácsné! Nem vette észre, hogy Jóska fia ügyetlen, nem alkalmas ipari munkára, a fejét viszont jól használja! Ha szegények, és nincs pénzük, akkor Jóska a rend ingyen taníttatja!” Ő akadályozta meg, hogy olyan pályára kerüljek, ahol biztos kudarca lettem volna ítélve. Másik pártfogóm Csatkai Endre – Bandi bácsi – volt, szellemi nevelőapám. Akinek nincsen élő édesapja, természetszerűen keresi azt az embert, aki könyvet ad a kezébe, aki megismerteti vele a történelmet... Még ma is őrzöm azokat a Csatkai-féle ajándék különnyomatokat, könyvecskéket, amiket nekem mint „kedves fiának, munkatársának” dedikált. Bandi bácsi a II. világháborút követően Heimler Károly utódjaként az 1955-ben újrainduló Soproni Szemle főszerkesztője lett, és az is maradt egészen 1970-ben bekövetkezett haláláig. Nála kezdtem el először a rangos tudományos folyóiratban publikálni. Ebben Mollay Károlynak is szerepe volt.

1951-ben elhagyta Sopront. Hogyan teltek az egyetemi évek?

Az ELTE-n magyar–német szakra vettek fel. Szerettem volna muzeológiára is jelentkezni, de akkoriban három szakot nem lehetett végezni. A régi századok iránti érdeklődésem azonban mindkét szakterületen megnyilvánult. A német tanszék vezetője akkoriban a nagy tehetségű, igen kiváló Turóczi-Trostler József volt, aki a háború előtt az irodalomtörténeti irányzatok közül a szellemtörténetnek volt egyik jeles képviselője. Rengeteget tanulhatott tőle az ember. Turóczinak sok nemzetközileg is ismert irodalomtörténeti tanulmánya volt. Foglalkozott akkoriban a német felvilágosodás, a romantika magyar, vagy éppen Szenczi Molnár Albert német kapcsolataival. Számomra Lenau-kutatásai voltak a legérdekesebbek. Erről írtam a szakdolgozatomat nála. Engem kért meg, hogy készülő *Lenau Magyarországon* című könyvéhez állítsam össze a magyar Lenau-fordítások jegyzékét.

A soproni helytörténetet és paleográfiát azonban Mollay Károly szeretettette meg velem. Akkor jött haza a hadifogságból, és először csak mint óraadó tanított minket – egyetemi docensi címmel! Mollay tanár úr volt az a kapocs, ami engem a távoli Sopronnal abban az időben összekötött. Ő hívta föl a figyelmemet: „Jóska, tudja bizonyára, hogy újra megjelenik a Soproni Szemle. Ugye, előfizeti? Később talán maga is írhat bele.” Így is történt, s 1957 óta, ötven éve jelennek meg cikkeim a Szemlében. A másik lélekformáló professzorom Klaniczay Tibor volt, aki régi magyar irodalmat tanított nekünk, és alig tíz évvel volt idősebb nálunk. Biztatott, hogy járjak el a soproni városi levéltárba, és kutassak, mert rengeteg ott a feltáratlan irodalmi forrás, a feldolgozásra váró anyag. Kezdetben megpróbáltam az otthon töltött nyarakat fürdéssel, pihenéssel eltölteni, pedig már volt kutatási engedélyem. Egyszer egy városi történeti

séta keretében betértem másokkal együtt a levéltárba. A levéltár akkori vezetője, dr. Takáts Endre rám nézett, megismert. Majd azt mondta: „...van itt a látogatók között egy fiatalember, akinek már kutatási engedélye is van, s akit én hónapok óta hiába várok.” Ez 1953 nyarán lehetett. Attól fogva rendszeresen jártam a Soproni Levéltárba. Akkor szerettem bele a 16-17. századba, ami tulajdonképpen Lackner Kristóf korszakát jelenti. Tehát a nyugat-magyarországi késő-renaisszánszt, illetve kora-barokkot kezdtem kutatni. Erről a korról írtam kandidátusi értekezésemet is.

Miért nem tért haza az egyetem elvégzése után?

Egy várost talán jobban lehet szeretni messzebből, mint közelebből. Tény anyyi, hogy a szellemi gyűjtőpontokat valahol Budapest körül kellett keressem, de a kutatási anyagom Sopronban volt! Ma is így van, néha Szentendrén, néha Budán érzem magamban újjászületni Sopront, ha a régi házak közt járok. A nyarakat viszont otthon töltöttem. Sopron mindig az első helyen volt az életemben. Rám is igaz, amit annak idején Mollay Károly mondott Szende Katalinnak 1993-ban a 80. születésnapján: „Én ma is minden nap Sopronban vagyok...”

Tanár Úr munkásságának több fejezete Ráckevehez és Budaörshez fűződik. Mi köti a „választott szülőföldjeihez”?

Ahol én vagyok, annak a helységnek mindig megpróbálom átélni a szellemét is. Ez Ráckevén abban nyilvánult meg, hogy amikor ott voltam tanár, fölfedeztem Savoyai Jenő pusztaságba épített álomkastélyát, amit az utókor hagyott csaknem a semmibe veszni. Én, mint Csatkai Endre tanítványa, a Ráckevei Hazafias Népfront gyűlésein elkezdtem magyarázni, hogy „Lunacsarszkij megmondta: a proletariátusnak joga van az oszlopokhoz”. Egyébként ez volt az egyetlen fórum, ahol el lehetett érni valamit, ha úgy tetszik, éppen okos beszéddel. A kastélyt egyébként a helyi tsz. raktárhelyiségnek használta; itt volt a mentőállomás és hasonlók. Hosszú „agitációs munka” eredményeképpen sikerült néhány más értelmiséggel együtt elérni, hogy kiköltözzenek onnan, és megalakítottuk a Járási Műemléki Bizottságot. A helyi hatóságok megpuhításával 1962-re sikerült elérni, hogy a kastélyban múzeumot nyithassunk – ekkor volt Savoyai Jenő születésének 300. évfordulója, amire akkor rajtam kívül senki sem hívta fel a figyelmet. Számomra a megnyitó ünnepség főhajtás volt a múlt nagyjai előtt. Hamarosan Csatkai Endre is eljött Sopronból; később is támogatott, mindenfelé terjesztve az intézmény jó hírnevét.

Ami Budaörsöt illeti, itt sikerült lakást szereznünk, amikor a Zsámbéki Tanítóképző Főiskolára kerültünk a feleségemmel. Szomorúan tapasztaltuk, hogy a kitelepítés következtében mennyire magukba zárkóztak az emberek. Alig mertek megszólalni németül. Akkor már létezett Budaörsön egy tájház. Ez olyan volt, mint a tájházak általában: egy szoba, ahol ki vannak téve a helyi használati tárgyak, mellette egy konyha. Én megpróbáltam valamiféle tudományos központot formálni belőle. Igazgatóságom idején megindult a budaörsi kiadványok sorozata, ami eddig elért öt kötetet. Már a második kötettől kétnyelvű a sorozat. Ez a *Regélő Múlt*, németül *Erzählte Vergangenheit*, amiből egy kötet a kitelepítésről, egy kötet a Kőhegyi kápolna történetéről szól. Tavaly, amikor nyugdíjba

mentem a múzeumból, elkezdtük sajtó alá rendezni Franz Riedl, az 1930-as évek jeles kutatójának a „Heimatbuch”-ját, fiának, Riedl Norbertnek a segítségével. Budaörsön egy egy-
személyes intézményt vettem át; akkor csak egy teremőr volt mellettem. Mára már szak-
avatott, öt-hat fős csapattal működik az intézmény.

Hogyan tudta kutatni Sopront, amikor már nem élt Sopronban?

Csupán aspiráns koromban, 1967–1971-ig alakult úgy az életem, hogy teljes egészében, minden kötöttségtől felmentve egyedül Sopronnal foglalkozhattam. Azelőtt és azután csak a tanári munka mellett tehettem ezt meg. A soproni Liszt Ferenc Múzeumnak volt egy vendégszobája, ahol fillérekért lehetett megszállni. Reggel 9 órakor megérkeztem a levéltárba, délben a városházán ettem az üzemi konyhán, majd egy óra körül visszaültem és háromig, négyig a levéltárban kutattam, ahonnan szinte utolsóként kellett kitessekkelni. Amikor Ráckeven, majd Zsámbékon teljes munkaidőben dolgoztam, erre csak nyáron nyílt alkalom. Szállásról már akkor is gondoskodnom kellett, mert anyám halála után a lakást átengedtem a Forstner családnak. A város vezetése bölcsen döntene, ha fenntartana egy szobát a város múltjával foglalkozó tudósok, kutatók számára. Ma is igaz ugyanis Petőfi megállapítása, hogy „a tudósok mind szegények”.

Miért éppen Lackner Kristóf volt az, akivel a legtöbbet foglalkozott?

Lackner alakja számomra azért rendkívül érdekes, mert személyében megjelenik a kor-
szakra jellemző peregrináló diák és tudós alakja. Ez engem Szepsi Csombor Márton ese-
tében is vonzott, amikor kisdoktori értekezésem témájául választottam. Ez motivált ak-
kor is, amikor Szenczi Molnár Albertről írtam két tanulmányt. A reformációval válik
szellemi szükségletté a külföldi tanulmányút. Ezek a nyugati egyetemekre vándorló di-
ákok gyakran egy inggel és néhány forinttal vagy néhány császári arannyal a zsebükben
éveket tudtak eltölteni külföldön. Ez az állhatatosság, a tudományok ilyen mértékű sze-
retete mindig magával ragadott. Lackner esetében kicsit más a helyzet, mert neki jobb
volt az anyagi háttere. Az apja gazdag ötvösmester volt, így nyilván többet engedhetett
meg magának. Az viszont mindenképpen kitartó igyekezetre vall, hogy Páduában meg-
szerezte a jogtudományok doktora címet, és hazatérve olaszos műveltséget honosított
meg Sopron szellemi életében. Sopron művelődéstörténetében mindig is kulcsfontos-
ságú szerepet töltöttek be a peregrinusok, már a reformáció előtt is, hiszen mindenkor a
külföld legfrissebb szellemi áramlatait hozták haza. Lackner az olaszos műveltséget, az
Accademia della Crusca szellemét, az igényes késő-renaisszánsz kultúrát igyekszik terjesz-
teni az általa alapított Tudós Társaságban. Élete vége felé a soproni fiatalság Itália he-
lyett Németországba kezd járni, s akkorra már a német nyelvű művelő társaságok is kifej-
tik a maguk hatását Sopronban. A Lackner-féle Tudós Társaság történetének német sza-
kaszáról *Ti vagytok a város világgossága* címmel írtam két évvel ezelőtt a Szemlében. A
reformáció új utakat nyitott meg a vándortudósok számára: Prága, Krakó és Bécs után a
protestáns Németországba. Az első soproni evangélikus németországi peregrinusok ne-
vét megőrizte Faut Márk általam kiadott krónikája. Divatban volt továbbra is az itáliai
tanulmányút, bár a szellemi pártfogók és az anyagi segítők erről igyekeztek lebeszélni a

diákokat. Félték attól, hogy Itáliában katolikussá lesznek! Megmaradt a lengyelországi, sziléziai peregrináció is az ottani német gimnáziumokba. Ekkor Sopronban még nem működött „illustre gymnasium”, ahol teológiát is oktatnak, s ahonnan közvetlenül lehetne menni egy külföldi egyetemre. Ezért gyakori a középiskolai peregrináció. Lackner Grazba, a rendi gimnáziumba kényszerült, viszont az utána következő nemzedék már arra törekedett, hogy a boroszlói evangélikus Erzsébet Gimnáziumban szerezzen képesítést. Ilyen Wilhelm Artner, aki visszatért Sopronba, majd utódja lett Lacknernek a polgármesterségben és a Tudós Társaság vezetésében. Amikor az 1620-as években Lackner eléri, hogy az „illustre gymnasium” Sopronban is megalakuljon – császári engedéllyel –, attól kezdve már alig van külföldre járó soproni gimnazista, mert egyenesen mehet mindenki Wittenbergbe, Jénába, Weimarba. A soproni Líceumban végzett Kis Jánosék nemzedéke Jénában Schillert hallgat, vagy Goethével barátkozik, mint Bredetzky Samuel. Bredetzky élete is érdekes: Jénából visszatér Sopronba tanárnak, majd Bécsben helyezkedik el evangélikus lelkészként, és később elhívják Galíciába, ahol Lemberg (Lviv) evangélikus püspöke lesz.

Mi az a vezérfonal, amire felfűzhetők a soproni témájú tanulmányai, publikációi?

Az idővel egyre táguló látókör, és az ember keze ügyébe akadó újabb és újabb források jelölik ki az új feladatokat. Fiatalságom idején Lacknerrel foglalkoztam sokat, azután felfigyeltem a Tudós Társaságra. Majd egyre inkább az kezdett érdekelni, hogy mennyiben járultak hozzá a Nyugat-Dunántúlon élő, kezdetben protestáns, később már az ellenreformáció híveinek számító Batthyányak, Nádasdyak, majd a kizárólag katolikus Esterházyak a Sopron megyei szellemi élet és kultúra fejlődéséhez. A szellemi irányzatok nemcsak egy városban élnek, hanem egy egész régióban. Nehéz lett volna egyetlen személyre koncentrálni, mert Sopron esetében korszakokban kell gondolkozni. Sopronnak van egy sajátos reneszánsz korszaka, egy sajátos barokk korszaka, ami aztán átível a késő barokkba. Valahol az 1790-es éveknél áll meg a folyamat, amikor már nem csak tudós társaságok irányítják a szellemi életet. Különösen érdekes egy fél évezred távlatából a tudománnyal és művészetekkel foglalkozó egyesületek története, amelyekről megállapítható, hogy az egyik eltűnésével azonnal jelentkezik egy másik. A középkortól napjainkig tehát bizonyos folytonosság figyelhető meg. A középkorban a katolikus Nagy Testvérület, a reformáció kezdetén a Belső Tanács, 1604-től 1674-ig pedig Lackner Tudós Társasága kap vezető szerepet. Amikor az ellenreformáció miatt látszólag megszűnik a Tudós Társaság, akkor többek között a Városi Céllovó Egyesületbe tömörülve gyűlnek össze az evangélikus patrícusok. A 18. századtól pedig a botanika és az orvostudomány jegyében működik együtt a város evangélikus értelmisége. Nem véletlen, hogy Bél Mátyásnak a „Notitia Hungariae” Sopron megyei köteténél Deccard János Kristóf soproni botanikus, evangélikus líceumi tanár volt a fő segítése. A nemrég felbukkant könyvtárjegyzékéből az is pontosan kiderül, hogy mi volt az az anyag, amivel Bél Mátyásnak segített. A különböző tudós társaságok és egyesületek kora 1790-ig tart, amikor is az evangélikus líceumi ifjúság művelte az irodalmat, méghozzá több nyelven is: latinul, németül, magyarul.

Az 1660-as, 70-es években kezd fokozatosan megjelenni Sopronban a latin és a német mellett a magyar irodalom is. A soproni illetőségű Wittnyédy István másolta le ifj. Zrínyi Miklós hadtörténeti és politikai munkáit. Kulcsár Péter hitelesen bebizonyította, hogy a Bónis-kódex, amiben a legrégebb katonai és politikai iratok találhatók, Wittnyédynek a másolata. Tehát Sopron egy időben mutatott latin, német és magyar, rövid ideig pedig olasz vonatkozású kulturális érdeklődést. A protestantizmussal szembefeszülő irányzatként párhuzamosan élt a jezsuita ellenreformáció eszmeisége is. Itt fontos szempont volt a környék főnemeseinek a felekezeti hovatartozása. Míg a Nádasdyak a 16. század folyamán végig evangélikusok, a Nádasdy településeken protestáns prédikátorok, iskolák, nyomdák működnek. Majd amikor Nádasdy Ferenc Esterházy Miklós hatására áttért a katolikus vallásra, jobbágyok tízezrei tértek át a katolikus hitre – a kegyúri jog következtében. Sopronban 1636-tól működtek jezsuiták, akiket Esterházy Miklós nádor telepített be Sopronba a város nagy sérelmére. 1636-tól az 1770-es megszűnésükig, a jezsuitáknak Sopronban legalább száz olyan papjuk volt, akik valamifajta tudományos tevékenységet folytattak akár latinul, akár németül, vagy éppenséggel magyarul, erről sem szabad megfeledkezni. Bertalanfy Pál például földrajzi könyveket írt, Szabó István Pázmány szellemében készített művészi igénnyel prédikációkat, s ezeket a soproni Rennauer Nyomda adta ki, immár magyar nyelven.

Számomra meglepő, hogy az egyháztörténészekkel ellentétben „harag és részrehajlás nélkül” tud véleményt formálni felekezeti kérdésekben. Hogyan maradhat semleges, a reformáció-ellenreformáció korát vizsgálva egy katolikus vallását tudatosan vállaló tudós?

Nálam a tudomány nem azonos a világnézettel. Nem azonos azzal, hogy én hívő katolikus keresztény vagyok. Hiszen Lackner Kristóf, a hazai humanizmus egyik legjelesebb lutheránus képviselője is elég bölcs volt ahhoz, hogy az ellenreformáció fő pártolójával, az imént említett Esterházy Miklós náddal közösen hozzon létre egy Mértékletességi Egyesületet a részegeskedés visszaszorítására. A vallás és a tudomány különben sem függhet össze. A teljességet kell nézni, illetve azokat a területeket, ahol a különböző tudományágak és világnézeti kérdések találkoznak.

2004-ben a Lackner monográfia második kiadásának első számozott példányát feleségének, Paulovits Teréznek dedikálta. Mit jelent számára a felesége?

Azt tudom mondani, hogy mindent! Összetartozunk csaknem ötven éve, két szép gyermekünk van: Zsolt és Hajni. Fő örömünk a két szép unokánk: Laura és Enikő. Feleségem ugyancsak végez tudományos munkát, közösen írt könyvünk is van a ráckevei vízimolnár-céh történetéről, ami két évvel ezelőtt jelent meg. A feleségem mindenkor támaszom a tudományos munkában; nem kívánja, hogy aprópénzekért szaladjak. Mindenkori foglakozhattam azzal, amivel akartam, soha nem mondta, hogy ne vegyek magamnak könyvet. Ott, ahol most ülsz, látod, mennyi könyv vesz körül, talán még több is, mint kellene.

Milyen gyakran fordul meg Sopronban, vannak-e itt barátai?

Számos barátom van; sajnós fogyatkozó számban. Akivel most is rendszeresen tartom a kapcsolatot, az Sarkady Sándor, irodalomszervező, költő és műfordító. Szinte ötven éve a barátom; még nem voltam házas, amikor összeharátkozunk. Szívesen találkozom Verő József akadémikussal, Domonkos Ottó tudós nyugalmazott múzeumigazgatóval, valamint fiatal levéltáros és városi könyvtáros barátaimmal is. Sopronban sajnós már ritkábban tudok megfordulni. Ennek egyrészt az az oka, hogy nincsen egy olyan „tudományos férőhely”, ahol az ember egy-két hétig kis pénzből kutathatna. Mégis tudok elegendő mértékben Sopronnal foglalkozni. Mindez Pesten is lehetséges, mert az Evangélikus Országos Levéltárban és az Országos Széchényi Könyvtárban számos Sopronból elhurcolt anyagot őriznek. Egy Literáti Nemes Sámuel nevű, magát tudósnek álcázó antikvárius 1841-ben Gamauf Gottlieb soproni evangélikus lelkész özvegyét és a történetíró hagyatékát olyan alaposan kirabolta, hogy rengeteg iratanyag került Sopronból Budapestre az említett levéltárakba. A Gamauf által összegyűjtött történeti források, sőt magának a kéziratban ránk maradt történeti munkájának néhány kötete is így került számomra elérhető közelségbe. Jelenleg egy Wohlmuth János nevű evangélikus „dirigens chori”-nak, azaz karnagynak a naplóján dolgozom osztrák kollegákkal együtt. Wohlmuth 20 éven keresztül vezette diáriumát; 1685-től 1705-ig leírt minden keresztelőt, minden zenedarabot, amit előadott. Nagyon reménykedem, hogy valamelyik közgyűjteményből, vagy éppen a ruszti Wohlmuth-anyag maradékából előkerül naplójának második kötete is, mert azt tudjuk, hogy csak az 1720-as évek közepén halt meg. Így 40 évnek az eseményeit, szívdobbanásait látnánk együtt. Egyébként az Evangélikus Országos Levéltárban bukkantam rá a Sopronból elhurcolt iratok közt egy Giwitzer nevű határcsósznek a naplójára is.

Tehát akkor ezek a naplók fontos forrástípust jelentenek Sopron múltjának megismerésében?

Ezek a parasztkrónikák, amelyeket egyszerűbb emberek vezettek, egy más, de ugyanakkor szintén nagyon fontos vetületét világítják meg a kor eseményeinek. Ráadásul ezek a naplók jelképesen összefonódnak, mint ahogy a soproni tudományművelő társaságok működése is. Az első krónikát az 1610-es évekig terjedő eseményekről Faut Márk és Klein Menyhért vetette papírra. Ezt 1995-ben egy bilingvis kiadás formájában sikerült megjelentetnünk a Soproni és a Kismartoni Levéltár közös kiadásában. A Faut és Klein krónika megírását követően születnek meg a két Payrnak, Mihálynak és Györgynek a naplói az 1600-as évek közepéig. A Payr-krónikát 1942-ben adta ki Heimler Károly. A Payr-krónikát követi a Csányi-napló, amit a 19. században szintén kiadtak, s ehhez társulnak azok a 17. század végi Wohlmuth és Giwitzer féle naplók, amiket viszont még ki szeretnék adni. A Wohlmuth-anyag kiadását szerencsére a Burgenlandi Tartományi Kormány elvállalta; csak erőm legyen hozzá és bírom a szememmel. Giwitzer egy nehéz kézzel írogató evangélikus csósz, aki pontosan feljegyezte, hogy kik a megtévedt lányok Sopronban, és sokszor még a gyermeküket is elteszik láb alól. Ha rájönnek erre, lefejezik őket. Sötét és nyomasztó társadalom ez, ahol a külvárosi cselemlányt büntetik, nem a gazdáját, akinek teljességgel kiszolgáltattott.

Mivel foglalkozik jelenleg és melyek a tervei?

Erre a kérdésre részben már válaszoltam. Fontos a két krónika, de fontos Szabó István jezsuita atya soproni működése is. Ami legalább ennyire izgalmas számomra, az a Sopronnal kapcsolatos kutatásból kinőtt területem: Batthyány Ferenc és Poppel Éva szerelmi levelezése, amit szintén ki kellene adnom. Ez kb. 150 levél publikálását jelentené. Azután a szálakat sok helyen el kellene varrni. Meg kellene írnom a nyugat-dunántúli szellemi központoknak a teljes elemzését, valahol a 16. századtól a 18. század végéig. Attól félek, hogy sok mindent nem tudok már befejezni, egyszerűen kevés az idő. Ha ezeket a terveket sikerül még megvalósítani, akkor azt mondom: nem éltem hiába. Az eredmények összegzése azért részben már megtörtént. Balogh Andrással és Komáromi Sándorral a *Fejezetek a magyarországi német irodalom történetéből* című monográfiát 2002-ben jelentettük meg. Ennek a hazai német irodalomtörténetnek a terjedelme csaknem 450 oldal. Kizárólag Sopronra vonatkozik a másik könyvem, a *Soproni Parnasszus*, ami Ödenburg/Sopron kétnyelvű irodalmát tárgyalja a kezdetektől napjainkig. Ez is a Lucidus kiadó gondozásában jelent meg 2003-ban. Még meg kell említeni, hogy 15 éve járok a „Szalónaki beszélgetések” (Schlaininger Gespräche) című konferencia-sorozatra, ahol az itt egykor birtokos Batthyány család történetének egy-egy fejezetét, és a Nyugat-Dunántúl egy-egy területét járjuk körül. Ha úgy alakul, akkor még Horváth Iván professzor doktori iskolás hallgatóinak tanítok német és magyar kéziratot olvasni. Ez nagyon fontos, hiszen az utáunk jövő nemzedéknek is meg kell tanulnia a paleográfiát. Tehát összegzés már van, további tervek is vannak, csak erőt és egészséget adjon hozzá a jó Isten!